Tečaj XIX. List 22.

NOVICE
gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pôli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 29. maja 1861.

Ali ima luna nekašno moč do rastlin?

Viscokoučeni natoroznanec Arago je dokazal, da ni res, da bi luna mrazila rastline. Svetloba lune ni po mislih imenovanega moža nič druzega kakor le znamenje čistega in jasnega neba, in ravno zavoljo teh jasnih noči nastopijo ponočni mrazi tako imenovani; luna ni nikakor tega mraza kriva, mraz bi gotovo ob čistem in jasnem nebu nastopil, če bi luna se tudi ne bila prikazala.

Po teh mislih nima luna nobene posebne moči do tega, da je merzlo ali toplo. Ali je pa s tem, kar ta teorija terdi, že vse do gotovega dognano, da je nima luna sploh nobene moči do toplomera, in da jo ima le do rastlinstva, in ali je luna posebno mesca malega travna rastlinstvu škodljiva ali ne, tega ni še nobeden spričal.

Naj to reč enmalo pretresemo, ker je kmetovavcom in vertnarjem dosti na nji ležeče.

1. Rastlinstvo potrebuje za svojo rast mnogoterih pripomočkov, med kterimi ste primerna gorkota in mokrota. Al vsakdo tudi vé, da nobena rastlina se ne bo dobro počutila, če ji potrebne svitlobe primanjkuje. Odtegni svetlobo kteri koli rastlini, kmali se boš prepričal, da se ti ne bo brez nje ponašala, le medlela ti bo, kakor lešerba, kteri olja primanjkuje. Do dobrega znano je, da perje pri svetlobi podnevi ogelno-kislino iz zraka serka, v temoti ponoči pa ta gaz iz sebe puhtí. Da rastlina v temoti raste, pride po gosp. Gasparinovih mislih od tod, ker se piskričasta kožica rastlin podaljšuje, brez da bi ogelca kaj serkala in si lesno lakno narejalo; če je pa rastlina na svetlem, se ogelc z rastlinjem zedinuje, in rastlina sama na sebi raste, da je veselje, tem bolj pa, kolikor več svetlobe ima.

2. Ali ima pa to oživljajočo moč samo solnčna svetloba? Tega ne more nihče popolnoma spričati. Skušnja še celó dokazuje, da umetno ali nalašč napravljeno razsvitljenje rast ravno toliko pospešuje, kakor sončna svetloba. Potem takem tudi svetloba lune rastlinstvu ravno tako pomaga kakor vsaka druga svetloba.

3. Če je tedaj temu tako, mora rastlina ob luninem svitu ravno tako rasti kakor čez dan, in tudi čez noč ne bo počivala, če ni noč pretemna; če je pa noč zlo temna, pa tudi rastlina spí. Po teoretičnem smislu tedaj lunina svetloba rast rastlinsko jako pospešuje.

4. Ta rast bo pa vsled lunine svetlobe toliko živejša, kolikor večja je gorkota ponoči, in ker je pred polnočjo gorkeje kakor po polnoči, bi mogla po teoretičnih pravilih rastlina bolj rasti, kadar mesec raste, to je, pri večerni luni, kakor če luna pojemlje ali o dobi jutranje lune, in polna luna bi bila najgodnejša za mnogoverstno rastlinstvo.

5. Če pa more polna luna o cvetji ali o godenji rastlinstva več pripomagati k razvitju in več ali manj tudi k ponašanju sadežev, se dá tudi misliti, da ima prememba lune skozi celo leto do rastlinstva mnogoverstno moč.

6. Ravno tako se lahko razume, če so mlade rastlinice iz zemlje ob ščipu ali polni luni pribodle in lunina svetloba njih rast pospešuje, da je tudi dobro, da se o setvi na luno pazi, in da ni vse eno, ali se o mladi ali polni luni seje ali sadí. Stari pregovori skušenih vertnarjev in gospodarjev niso tedaj o tem čisto prazni, ako ni druzih veljavnih vzrokov, zavolj kterih umen kmetovavec ne more gledati v pratiko na luno.

7. Na nobeno stran ni tedaj neumno, meniti, da ima luna moč do rastlin. Vprašanje je le, ali nje moč tudi v resnici kaj zdá? Nejeveren Tomaž bo o tem vsak, komur le to v glavi tičí, da lunina svetloba je le slaba svetloba in da malo svetlobe ne more veliko močí imeti do rastlinstva. Pa kdo more spričati, da bi bilo to res? Morebiti pa v tem leží skrivnost, da svitloba na gornji plati perja, senca pa na spodnji plati dela nekako nasprotnost, ktera ravno pospešuje rast in življenje rastlinsko. Kdo vé, ali bi svitloba toliko močí imela, ako bi ne bilo sence? Kakor bi obnebje brez svitlobe samo dosti ne bilo, da bi rastline rastle, tako morebiti tudi sama svitloba bi ne storila tega, kar storí zdaj luč zdaj tema, tù svetloba tam senca.

Če je tedaj temu tako, luna opravlja res važne rečí. To razumeti je treba le pomisliti, kako je senca očitna in močna, ki se vidi, kadar luna prav svetlo sije, in če se z njo dnevna svetloba primerja pri oblačnem vremenu. Če je ravno taka dnevna svetloba močneja kakor svetloba lune, vendar ne napravlja preočitne sence, in bila bi tedaj za rastlinstvo gotovo slabeja pomoč kakor čista svetloba lune.

8. Samo na sebi se razume, da ta moč lunine svetlobe ni po vseh deželah enaka. Največja je v onih deželah, ki ob ravniku (ekvatorji) ležé, kjer je navadno nebo čisto in jasno, dnevi in nočí enaki in druge okoljščine ugodne.

9. Luna mesca aprila ali malega travna. Po tem, kar smo zdaj rekli, da ima luna svojo moč do rastlinstva, ni težko tudi škodljivosti lune malega travna razumeti. Rastlinski organi, perje in popki, v kterih svetloba neko gibanje obudí in v kterih se več sočnjave nahaja, postanejo po tem takem bolj občutljivi in o nižji toploti lunine svetlobe več terpé, kakor če bi jih ravno tak mraz pri ponočni temi zadel, ko so njih organi bolj oterpnjeni, zato ker nimajo potrebne svetlobe. Po tem takem morajo rastline pri enaki toploti več od mraza terpeti pri svetlobi lune kakor v temoti, in mogoče je, da kaka rastlina, na priliko, o mrazu le dvéh stopinj že zmerzne, kadar luna sije, ko drugač, to je, brez lunine svitlobe morebiti bi ne bila pozebla pri 5 stopnjah. Potem takem imajo kmetje prav, da jim je toliko za luno v malem in velikem travnu mar, ko so noči še rade tako merzle, da so rastlinam lahko škodljive.

Gospodarske skušnje.

(Novo obrezovanje sadnih dreves). Slavni vertnar Lukas, oskerbnik velikega verta, ki ga ima velika šola v Hohenheimu, poterjuje po svojih lastnih skušnjah novo obrezovanje sadnih dreves, kakor je na Francozkem zlo navadno. Namesto da takrat, kadar mlado drevesce vsadiš, mu mladike prirežeš do 3 ali 4 očes, ne stori tega in nikar ne poreži vseh mladik tako do 3 ali 4 očes, ampak le, kar je pregostih; popolnoma prireži stanovitno srednjo vejo, stranskih 4 ali 5 mladik pa pusti dolge kakor so.

Še le drugo leto prireži vse mladike kakor je navadno, samo da ne tako zlo, ampak blizo do polovice njih dolgosti. Nasledek tega obrezovanja je, da kmali, ko je drevo spomladi vsajeno bilo, na koncu vejic perjiče požene in to pomaga, da se tudi začnejo serkavne koreninice dosti pred zarašati kakor sicer, in da tako v drugem letu že sedaj močno ukoreninjeno drevo veliko krepkejše in močnejše nove mladike poganja kakor če bi bilo poprejšnje leto obrezovano bilo po stari navadi.

Woch. f. L. u. F. W.

(Velika korist laške ali papeževe repice ali topinambura). Gosp. Elsner iz Gronova pripoveduje po 18letnih skušnjah na 15 oralih polja od laške repice (topinambur ali erdbirne) toliko hvalevrednega, da moramo tudi mi še enkrat besedo poprijeti za ta koristni, pri nas vse premalo obrajtani sad. Omenjeni gosp. Elsner tako-le piše: 1) Na dobro pognojeni njivi se laške repice veliko veliko več in vsako leto bolj gotovo pridela kakor krompirja; 2) shramba laške repice ne krajcarja ne prizadene stroškov, zakaj pozimi ostane v zemlji kjer je bila, in mesca sušca, malega in vélikega travna se živini poklada; 3) za prešiče je laška repica posebno dober živež; 4) perje laške repice pa jedó ovce tako požrešno, da če jih ženeš na tako njivo, kjer laška repica raste, ti jo objedó do tal; 5) pa tudi repico samo (sad) jejo ovce kakor tudi konji radi; 6) tudi posušeno perje laške repice daje ovcam sila veliko in zlo prijetne klaje; 7) če včasih njivo pognojiš, kjer imaš laško repico vsajeno, je bodeš na ravno tisti zaporedoma prideloval obilo; 8) s peso in krompirjem zmešana laška repica je tudi kravam dobra klaja. — To je pač očiten dobiček laške ali papeževe repice za živinsko klajo. Gospod Elsner zraven tega le še to pravi: „Ako sadiš laško repico v težko in vlažno (mokrotno) zemljo, ti bo rada gnjila; če jo sadiš pa brez gnoja na pešeno zemljo, je boš le malo pridelal. Tedaj tudi to naj si zapomni gospodar, ki se poprime toliko koristne laške repice.

(Kako dimnike zidati, da jih ni treba ométati ali otirovati). Kadar zidaš dimnik (raufenk) in primešaš mavti ali moltru solí, ti ga ni treba ométati; zakaj o mokrem vremenu se raztopí sol in saje ti padajo same od sebe doli. Nek dimnik, ki so ga pred 30 leti zidali in z osoljeno mavto ometali, nobeno leto še ni bil otiran, in vendar nikoli ni bilo nobene nevarnosti ognja.

Cerkljansko-tominska cesta.

V zadnji seji deželnega zbora goriškega dné 22. aprila 1861 je naš tominski poslanec sprožil predlog za cesto na Tominskem, ki bi naše okraje s krajnsko deželo sklenila. To je prav. — Že pred mnogimi leti bila je ta cesta osnovana, pa čeravno bi našim okrajem močno koristila, njena izpeljava je vendar le zaostala. Potratil se je desetletni čas z risanjem raznih načertov in z mirjenjem mnogoterih višav in ovinkov; pa vse to žalibože! zavoljo vkljubljivosti nekterih sebičnih misel. Tako je previdnost goriškemu deželnemu zboru prihranila z doveršenjem imenovane ceste pokazati, da mu je drago, tudi za blagor naših goriških okrajev skerbeti.

Imam pred očmí knjižico: „Rapporto generale della Camera di Commercio ed Industria del Circolo di Gorizia rassegnato all' eccelso i. r. Ministero del Commercio 1860“, v kteri nahajam, str. 123, dva načerta nasvetovane ceste.

Po pervem načertu bi cesta peljala iz Tomina v Poljubino, čez Hom v Podmevc, Knežo, Grahovo, čez bukovski hrib v Reko-Ravno, na Želin; ondi bi se na dvoje razdelila: ena bi šla poleg reke Idrije v (nemško?) Idrijo, in na dalje k železnici v Logatec; druga bi iz Želina peljala v Cerkino in bi nadalje nas zopet s krajnsko deželo sklenila. (Omenim, da iz Ljubljane skoz Loko imamo že dobro pot do Cerkine in smo svojim bližnjim krajnskim sosedom serčno hvaležni, da so nam pomagali ž njimi se skleniti.)

Po drugem načertu bi naša tominska-cerkljanska cesta peljala iz Mosta sv. Lucije vedno le tikoma reke Idrije skoz Bačo, Idrio di Bačo, Slap, spodnjo Tribušo, po šemviški grapi, v Reko-Ravno, na Želin in dalje kakor pervi načert govorí. Na Mostu sv. Lucije pa bi popotniki šli, če jim je drago, v Tomin in na Kovaro, ali pa v Podselo na Gorico. (Čudno se mi namreč zdi, da bi ljudje, kteri iz naših cerkljanskih hribov v Gorico popotujejo, siljeni bili skoz Tomin eno debelo uro hoda pot si zdaljšati).

Kar že več let izpeljavi naše ceste sovražno protí, je to, da sta si načerta iz Tomina čez Hom in bukovski hrib, in pa iz Mosta sv. Lucije poleg reke Idrije do reke Ravne nasprotna.

Poznam svet na obedveh straneh, zatorej, ker vem, da poglavitni namen te ceste ima biti naše okraje s krajnsko deželo skleniti in Cerkljanom pot do Gorice odpreti, terdim, da naš poslanec, ako mu je volja pravičnemu biti, ima drugi načert zagovarjati in skerbeti, da se cesta iz Mosta sv. Lucije skoz in skoz pri reki Idrii dodela; zakaj pomislimo: 1) da reka Idrija ima pri svojem iztoku v Sočo na Mostu 90 sežnjev visočine nad morsko ravnino, v spodnji Tribuši sežnjev 97—55/100, na Želini sežnjev 140—85/100, in dekanaška cerkev v Cerkini v spodeku sež. 173—44/100; potem takem bi se imenovana cesta od Mosta sv. Lucije do Cerkine v 6 urah hoda samih 83—44/100 sežnjev vzdigovala, in ker na tej strani noben griček kolovoza ne ovéra, bi se popotniku zdelo, da po lepi ravnini v Cerkino dospe. — Poglejmo 2) pa pervi načert: Vzemimo, dekanaška cerkev v Tominu ima sežnjev 96 višave nad morjem, kako bomo prišli na visoki Hom, kterega prerezati naše moči preseže? Pa pustimo peščeni Hom, visoko c. k. ministerstvo se je nad njim že zadosti protivno izgovorilo; pojdimo na Grahovo, in od ondi dvignimo očí na kviško proti hribu na Bukovem. Ne vem prav natanko, koliko visokosti miri, to pa vem, da je viši od podlage čepvanske cerkve, ki ima sežnjev 317—84/100 nad morjem. Po tem takem bi se po tem načertu cesta iz Tomina do bukovskega hriba v 4 urah hodá sežnjev 221—84/100 vzdigovala. Če prerajtamo nižave na Grahovem z nižavo na Reki-Ravni, vidimo, da iz Grahove do Bukove se cesta v 3/4 ure do 140 sežnjev vzdiguje in iz Bukove do Reke-Ravne in do Želina se v 1 3/4 ure do 174 sežnjev niža. Kdo bo tak nespametnež ondi cesto peljati, zlasti ker mu je ravnina pri reki Idrii odperta? Kdor bi ondi cesto nasvetoval, bi ne bil nič manj neumen od unega, ki hoče spred svoje hiše čez streho zad v hišo iti. Tak človek bi ne bil prijatel marveč sovražnik dežele. — Pomislimo 3) da bukovski hrib je peščena gora; cesta bi bila ondi vednemu spodmélu izpostavljena; pri Idrii pa je skoz in skoz stanovitna in terda. — Huda zima na Bukovi je občno znana in ondašnji mraz je v tominsk pregovor; štiri mesce na leto bi sneg cesto popolnoma zagradil; pri reki Idrii pa je vedno zavetje, pot bi ne bila nikdar zaperta. — Kdo ne pozná vsakoletnih plazov, ki s Kojice derejo? popotniki bi na bukovski cesti smertni nevarnosti izpostavljeni bili; na cesti pri Idrii bi se od snežnih plazov nič ne bilo bati. — Doložim, da priprosti kmetje se nad osnovo ceste čez Bukovo posmehujejo, in celó uni mož, kteri jo je na višje povelje miril, se je nad abotno mislijo čudil. (Konec prih.)

Slovenščina v cesarskih pisarnicah.

Kar so Slovenci zastran vpeljanja slovenščine v cesarske urede (kancelije) prosili, je tako pravično, zmérno in pogojem umnega vladanja kakor tudi potrebam našega ljudstva enako primerno, da dandanašnjega dné malo kdo

derzne, temu očitno in naravnost nasproti postaviti se. Še „Oesterreicherica“, stara sovražnica Slovanov, mora priznati, da so slovenske želje „gewissermassen berechtiget“, se vé da ne brez nekterih „wenn“ in „aber“, ki razodevajo, da so Slovenci vendar le molčali.

Toda tudi med našimi rojaki je marsikteri, ki, priduševaje se, da je dober Slovenec, da želí slovenskemu narodu omiko in po omiki blagovitost, spolnitev zlasti 2. člena omenjene prošnje tako utesnuje in ji postavlja take pogoje, da bi jo po njegovem sedanjem rodu do dobrega težko kdaj učakal. Zlasti to veljá za nektere naše sodnike in druge cesarske postavljence, kteri, terdeč, da poglavitnemu cilju službe morajo umakniti se vsi drugi, tudi národni oziri, in misleč, da je za dosego rečenega cilja treba jezika Bog vé kako uglajenega in literature celemu svetu znane, radi odsvetujejo vpeljanje slovenščine v pisarnice, zdaj za to, ker ni dovolj pripravnih ljudí, zdaj zopet, ker jezik sam še ni za kaj tacega godan.

Kdor je leto za letom opazoval, kako se je slovenski jezik po knjigah, po časnikih, sosebno pa po devetnajstletnih „Novicah“ razvijal, trebil in bogatil, — kdor iz skušnje vé, da je ni več stvarce, ktera bi se ž njim ne dala umnemu človeku dopovedati, — komur je znano, da so brez malega vse postave poslovenjene precej dosledno in v pisavi, kakoršno „Novice“ po svetu širijo, da je na svetlo dana juridično-politična terminologija, da tudi véliki nemško-slovenski besednjak celó politično in pravoznansko besedstvo v sebi ima, ta nikoli ne bo le malo pobál se ne za jezik, da bi za pisarnice ne bil priležen, ne za naše ljudí, da bi jim, če so krepke volje in rodoljubnega serca, bilo kaj težavno poprijeti se ga v svoji službi.

Res je pa nasproti, da se ta težavnost mora zdeti neizrečena in nepremagljiva tistim in le tistim, kteri, podobni unemu basenskemu zaspancu cele stoletja v jami preležavšemu, za vès ta slavni napredek in razcvet slovenskega jezika in slovstva v zadnjih letih nič ne vedó in kteri porabljivost in pripravnost jezika samo po svojem znanji merijo in sodijo!

Preudarimo tù nekoliko: ali je to delo res tako težko? Toda pred naj se ob kratkem pové, kaj rečena prošnja na to stran hoče. Prosilo se je, da bi cesarskim gosposkam po slovenski deželi za naprej ne bilo več dopuščeno, slovenskih vlog samo za to, ker so slovenske, zavračati ali pa z neslovenskim odgovorom reševati, temoč, da bi na vsako slovensko prošnjo imel iz pisarnice slovenski odgovor priti. Še se je prosilo, da bi politične, finančne in sodne gosposke Slovencom, ki druzega jezika ne znajo, vse naročila in vabila v slovenskem jeziku pisane pošiljale, da bi se takošni Slovenci pred gosposko ne samo slovenski izpraševali, ampak da bi se vsako takošno izpraševanje tudi po slovensko zapisovalo, in zadnjič, da bi se pri očitnem obravnovanji vse po slovensko razpravljalo in govorilo, da bi tako veljala prava ustmenost in očitnost za vse poslušavce.

Nihče pa ni prosil ne za prepoved nemščine sploh, ne za postavo, po kteri bi več noben slovenski advokat ne smel podati nemško pisane tožbe, ali po kteri bi se tudi v notranji službi gosposk in v dopisovanji med gosposkami ne smela nemščina rabiti.

Ali bo tedaj res toliko truda, toliko pota pri tem?!

Vzemimo najpred odgovore ali odpise na pismene vloge. Vemo, da se dajo za vsako versto tacih odpisov napraviti izgledki (formularji), ki z malimi premenami in dostavki veljajo za vsak primerljej, ker nam je znano, da tacih nemških formularjev imajo na kupe pisarnice ne samo cesarskih gosposk, temuč tudi notarjev in advokatov; očitno je pa tudi, da že prošnja sama večidel kaže in na roko daje odgovor in njegove besede (tako se na pr. sodba mora deržati natanko tožbenega zahtevka) in da je tù večidel mogoče shajati z golim znanjem gramatike.

Enakošna je z naročili in vabili, ki jih gosposke same od sebe dajejo. Tudi tukaj bodo pomagali dobro napravljeni izgledki (kakor jih gosposke po nemško navadno že natisnjene imajo). V kakih posebnih primerljejih pa ne bo treba druzega, kakor razločno in umevno po domače povedati, kar se hoče, ker zvita in z nerazumljivimi tujkami ali pisarskimi novinkami prepletena pisava ni v nobenem jeziku hvale vredna.

Da je dalje, kar se tiče izpraševanja, veliko ložeje besede izpraševancove zapisovati tako kakor so bile izgovorjene, to je po slovensko, namesti vsegdar mudnega, trudnega in zraven tega še nevarnega prestavljanja na nemški ali talijanski jezik, — to nam mora vsak umen človek berž priterditi. Vsaj veljá tukaj pred vsemi to pravilo, da gré zapisovati besede tako, kakor jih je kdo govoril.

Za govore zadnjič pri očitnih razpravah bo vselej (ne gledé na jezik) treba nekoliko pripravljati se. Da je pa slovenski jezik pripraven, gladek in lepoglasen za vsak govor tudi od najviših rečí, lahko se prepričamo v marsikteri slovenski cerkvi.

Ne vidimo toraj nikake nepremagljive overe, ktera bi branila vpeljati preci slovenščino v pisarnice do tiste stopnje, kakor večkrat omenjena prošnja želí. Dosti je, da se reč z resno krepko voljo enkrat začne in da se nektere priprave storé, zlasti da se izdajo po deržavnem zakoniku in druzih slovenskih postavah dosledno sostavljeni slovenski formularji za vsakoršne odpise, odloke, naloge in naročila. Teh formularjev pa je potreba, da dobimo čist in lep službeni jezik, ne pa kakošne zmešnjave in da nam se službeni jezik preveč ne razide in ne spakedrà. Če imajo Nemci take vodila, zakaj bi jih mi ne imeli?

Pa naj bo začetek tudi težaven, začeti se mora, in kar bi že v službenem besedstvu bilo nerazločnega, dvomljivega in omahljivega, to bo delo samo koj ustanovilo in določilo za terdno.

Še nekaj. Enakopravnost je na novo zagotovljena vsem narodom in gospod deržavni minister je našim izročnikom slovenske prošnje odkrito povedal, da njena spolnitev sama po sebi sledi iz nove uredbe našega cesarstva. Ne čakajmo zastran tega nikacih postav. Vsaj imamo marsikterega rodoljubnega notarja in advokata po Slovenskem, — kaj ko bi mi začeli preci z malimi slovenskimi vlogami! Težko bi ktera gospóska dandanašnji spodtikala se zgolj nad jezikom, pa če bi se tudi, — stojí odperta pot pritožbi do viših gospósk in do ministerstva, ki bi tako zadobilo priliko, izreči enkrat uredoma, kaj in kako v tem misli in hoče.

M.

Kdo je kriv?

V poslednjem našem listu smo omenili sostavek v „Ost u. West“, ki tako zmerno pa tudi tako od konca do kraja resnično zagovarja slovanski narod, da ga moramo podati našim bravcom.

Pred 70 leti se je slišal mogočni glas v francozkem narodnem zboru: „Svobodni hočete biti, pa še mogoče vam ni, pravičnim biti!“

Od leta 1848 smo se sto in stokrat teh besed spomnili, največkrat pa zdaj, kar imamo nekako svobodneje politično gibanje v Avstrii. Povsod, kamor se ozremo, vidimo nekako rinjenje in hrepenjenje po svobodi, po svobodnem narodnem in političnem razvitku — al, bodi Bogu milo! le malokdaj nahajamo, da bi se strinjal s tem čut za pravičnost, ktera tudi drugim priznaja to, česar kdo sam sebi želí in za-se terja.

„Samoljubnost (egoizem) je človeku prirojena, in tudi najbolji človek se je ne more čisto ubraniti — to je tolažba, ko vidimo, da ne gré prav na svetu, kakor bi imelo biti. In kar veljá od posamnih ljudí, veljá tudi od celih narodov, kteri so po spričevanji zgodovine samo po samoljubnosti veliki postali. Kar čez to sega, je nezgodovinska sanjarija in ne gré ji nobena veljava.“

*

Zoper bitstvo človeške nature se boriti, nobenemu pametnemu v mar ne pride; pač pa zoper njene izrastke; za pravico se poganjati, ni treba človeku sanjaču biti. Temveč mislimo, da je to naloga vsacega, zlasti tistih mož v Avstrii, ki deržijo vladno kermilo v rokah.

Boji političnih strank v avstrijanskem cesarstvu se ujemajo tako zlo z narodnimi zadevami, da moremo o njih samo v tem oziru govoriti. Nektere narode ima svet kar naravnost za take, kakor da bi nektere politične pravila samo le na njih ramah slonéle. Od Nemcov, Italijanov, Magjarov in tudi od Poljakov svet kar naravnost misli, da so „liberalni“, od ostalih Slovanov in Rumunov pa, da so lizúni in se svetlobe bojé. Zato povzdigujejo une, te pa pred svetom očitno černijo.

To se že z zdravo pametjo ne ujema, in tudi zgodovina zopergovarja temu. Iz zgodovine vidimo, da so bili v Avstrii ravno Nemci najvolneje orodje absolutizma in narodnega zatiranja posebno Slovanov in Magjarov, in da so Italijani na severnem in izhodnem obalu jadranskega morja ravno tako ravnali s Slovani, kakor Magjari s Slovani in Rumuni, ali Poljaki z Rusini. Samo izgovori niso bili povsod enaki, ravnanje pa je bilo tù kakor tam enako.

Nečemo nikogar dolžiti, samo z zgledi hočemo pokazati, kako krivično je tako ravnanje.

Narodu, kterega tlači kak drug narod, je vse eno: ali si sposojuje ta narod svojo dozdevno pravico samo odtod, da pravi, da je mogočen, ali pa da se hlini z lepo zvonečimi frazami, češ, da omiko razširja („kulturmission“), ali da je posebno sposoben za deržavno življenje; vsi drugi narodi pa so le muhe (ohne besondere Befähigung zum Staatsleben). Kjer vlada narodno ali politično tlačenje, ondi gotovo „liberalizem“ ali svobodoljubje ni domá. Ravno tako ne bo mogel nihče terditi, da kak narod že ima hlapčevski duh, ker se upera zoper to, da ohrani svojo lastno ceno. Pa vendar se godí to in uno.

V poslednjem stanju se nahajamo mi Slovani. Nesrečne politične razmere so odperle našim sovražnikom povsod duri in vrata do nas, in prisiljeni smo bili, braniti se. Skoraj vse ljudstva našega naroda so to storile, pa so večidel obnemagale v tej brambi. Sto- in stoletja naše zgodovine so žive priče našega junaštva v terpljenji in poterpljivosti. Nazadnje smo začeli dramiti se in spoznavati, da bi nas bila ta terpežljivost v nič spravila; začeli smo terjati, kar smo kot svojo pravico spoznali, — na noge stopati, pa plaho, opotekaje se, kakor bolnik, kteri po hudi bolezni pervikrat s postelje gré. In vsi so zakričali zoper nas, kakor če bi že to bilo krivica, da živimo na svetu. Ako smo terjali priznanje našega življenja, so nas že psovali rekoč, da ropamo svetinje druzim narodom. Ako smo terjali naše človeške in deržavljanske pravice, smo bili puntarji zoper deržavo, ktera nam jih ni hotla dati. Ako smo se branili krivice, ktera se nam je delala, smo bili rakovci (reakcionêrji), zoperniki svobode in napredka: — z eno besedo, naj smo počeli karkoli, nikoli nismo mogli prav storiti svojim protivnikom.

Samo eno reč naj omenimo tukaj, namreč jezik. Koliko se je mogel naš narod že boriti samo zavoljo jezika! Silili so nam nemški, italijanski, magjarski jezik — vse v imenu civilizacije in svobode, kakor da bi se dala svoboda le s pomočjo tujega jezika doseči, omika pa bi nemogoča bila, če bi svojega jezika ne zatajili. Te boje za naš materni jezik, ki jih imamo dandanašnji, bo svobodno ljudstvo prihodnjih časov komaj zapopadlo; čudili se bojo naši zanámci, da je kaj takega mogoče bilo!

Čez dvajset let že prosimo in prosimo, da bi se naš materni jezik vpeljal v šole in v kancelije, kakor če bi šlo za kako neskončno privilegijo, ne pa za naravno pravico, kar se ume že samo po sebi. In kako mala peščica našega naroda je le to samo dosegla! Naši slovenski bratje morajo na tavžente podpisov za peticijo naberati, ktera prav za prav nič druzega ne terja, kakor le priznanje večnega prava, — pa kako jih napadajo protivniki vražji! Serbi in Hervatje so se mogli kervavo bojevati, da so si to pravo zavarovali. Poljaki in Rusini se preperajo o tem, in Čehi se pisano gledajo z Nemci zavoljo tega. Kaj! ali res ne more Avstrija, ali ne more Ogersko obstati, če se Slovanom njih pravica dá? Kaj morejo celi narodi pokončani biti, ker ne govorijo jezika, kterega govorijo oni, s kterimi prebivajo?

Samo eno reč narodnih prepirov smo tukaj navêdli, da pokažemo, kako malo čutja za pravičnost je med narodi. Slovani niso nikjer in nikdar nikoli hotli svojega jezika drugim narodom posiliti — pa vendar kričí vse zoper nje, kakor da bi hotli Nemce, Italijane in Magjare v Avstrii poslovaniti in svobodo svetá v žlici vode utopiti!

Ako se smé narod naš le s ktero narodno čednostjo ponašati, je gotovo ta, da je pravičen do prijatlov in zopernikov svojih. Preveč in predolgo smo terpeli krivico in nadloge, da bi ne čutili in ne vedili, kako težko je, jo terpeti. Ako hočete, da zgodovino te bridke preteklosti nam vsem v prid pozabimo, je pred vsem treba, da nas z novo krivico ne opominjate prestanih nadlog!

Dopisi.

Na Dunaji 19. maja. *(Obraz deržavnega zbora).* Kdor je bil kterikrat na Dunaji, se bo spomnil na „Glaçis“, ki obdaja mesto in ga loči od predmestij. Na tem prostoru pred „Alservorstadt“ so sozidali poslopje za seje deržavnega zbora, ki se je, kakor je znano, 29. dan p. m. začel. Kerstili so eni to poslopje „hišo poslancov“, eni „hišo prostakov“ (Haus der Gemeinen) in neki znan, pa malo ustavoljuben plemenitaš: „Šmerlingovo gledišče“. Reči se more, da za potrebo so ga v kratkem času dobro doveršili; tudi za sposobni komfort poslancov in za javnost se je zadosti skerbelo. Klopi za zbornike so v polmesečnem krogu vredjene, da so poslanci vsi z obrazom obernjeni v predsedništvo, ktero ima sedež pri vélikih vratih z dvema predsednika-namestnikoma, štirimi zapisovavci in s 4 stenografi. Deževalo je in pust veter je pihal 29. aprila, ko so se poslanci ob 11. uri v cerkev sv. Štefana podali sv. duha na pomoč klicat, da bi jih razsvetlil in jim pripomočke naznanil, kako bi se Avstrija iz strašne kernice rešila, kamor je v pretečenih 10 letih zabredla. O poldne so se podali v parlament (zbor). Nemški centralisti, na čelu dr. Giskra (iz Moravskega) in dr. Mühlfeld (iz Dunaja) so posedli levico; velika množica jih je, ker šteje poslance iz nemške Bohemije, Moravskega, Šlezkega, obeh Avstrij, Solnograda, Štajarskega, Koroškega, Krajnskega (dr. Toman se ni po misli in djanji, temuč zavoljo rojakov svojih tje vsedel). V središču (centrum) pa sedijo Tiroljci, Goričani, nekteri Dalmatinci in škof Litvinović s svojo gardo, ki obstojí iz 8 rusinskih kmetov, ki ne besedice nemškega ne razumejo. Na desno so se vsedli federalisti iz Českega in Moravskega pod vodstvom dr. Rieger-a, dr. Klaudij-a in dr. Pražak-a. — Zbornice predsednik je dr. Hein, znan iz deržavnega svetovavstva preteklega avgusta, kjer se je popolnoma kompromitiral s svojim slovesnim zavarovanjem proti Maager-jevemu „sila prederznemu“ nasvetu, da se Avstrii sposobna ustava dá. Na videz je lepo rejen in spominja na rajncega, tù zeló glasovitega kerčmarja iz Hetzendorf-a; kakor predsednik se je dozdaj skazal zlo zlo lesen z zvončkom se; kaj rad igra, pri vsaki priliki zabinglja in pa, če je mogoče, slovanskim poslancom besedo vzame. Na levici je najbolj glasovita oseba dr. Giskra prav za prav Jiskra (advokat v Bernu), mož, kteri enkrat zine in že dvakrat „deutsche Cultur und Civilisation“ izreče. Ako bi človek po obrazu sodil, bi mislil, da je v Časlavi ali pa v Trenčinu beli

dan zagledal, ker ima sive, globoko vderte oči, štirivoglaten obraz in belkasto brado. Hudobni ljudje terdijo, da se je ta siloviti apostel nemške kulture še le na gimnazii nemškega naučil, pa kaj se če! Leta 1848 je bil hud Frankobrodčan in se je sila repenčil zoper slovanske Moravce, ki niso hotli iti v Frankobrod za Nemce škopo rezat. — Pred njim sedí mož, gladko obrit in nevem po kteri naključbi staremu Napoleonu podoben. Ko vstane, začne: „paragraf 5595., paragraf 9,999.567., paragraf 300 milijonov itd. pravi, da . . . .“, in ko se enkrat v tek spravi, pridiguje, kakor da bi bil že 30 let na sv. Lušarjah za fajmoštra; dela stavke (periode), ki se vijejo enako morski kači in še vse huje, kakor v Kant-ovi: „Kritik der reinen Vernunft“. Človek zadremati mora, čeravno bi bil dva dní zaporedoma spal. Ljubi bravec, če si bil le kterikrat na Dunaji, boš prečej rekel, to je slavni advokat dr. Mühlfeld. — Blizo njega sedí mali možic s sila zakrivljenim nosom, černe očí se mu lesketajo, po vsakem predlogu vstane in možko zakliče: „gospod predsednik! jez imam k temu en „amendment“ (popravek) pristaviti.“ Iz kterega žepa si bodi, povsod, kamor seže, celo pest „amendments“ potegne na dan. Bravec, če ti povem, da, ko gosp. minister Šmerling pri dolgočasnem besedovanju „Ost-Deutsche-Post“ prebira, se ta možiček ministru zeló diplomatično smehlja, pa uganeš, da je to imenitni Nace Kuranda, chevalier de la legion d'honeur, vitez turškega Medjide-reda, vrednik od „Ost-Deutche-Post“ in stari „Štabstrompeter“ Buol-Šauenstein-a itd. itd. Da to je naš ljubi Nace, ki je leta 1850—53 pervi znajdel kulturo nositi v jug in iztok in vzel za to privilegijo, ki je še le 20. oktobra 1860 ob veljavo prišla. Al on, kakor pravi sin tistega naroda, ki je enkrat s suho nogo čez rudeče morje maširal, se vé vsem okoliščinam prileči in kakor deržaven poslanec se je lotil „amendments“. Pravijo, da se mu ponoči sanja: da na glačis na kamnu spí in k nebesom prislonjeno lestvico vidi, po kteri se „amendements“, gori in doli sprehajajo. — Tri klopi za Nacetom je mož, v obraz lepo rejen in rudeč ko pirh, ki pa govori kakor da bi mu bil salast cmok v ustih ostal. To je Ryger (Nemec iz Moravskega). Na galerii me krasna deva vpraša: „Pa to ni tisti slavni Rieger iz Českega?“ Bog obvari! — ji zavernem, uni se ne piše z neznanim (fremden) y, ampak z ie. — Na desni levici sedijo gospodje Kromer, Derbič, Brolih in na koncu gosp. dr. Toman — zares lepa, bi rekel bolj serbska kakor slovenska fiziognomia; očí mu navdušenja lesketajo, kadar dr. Rieger ali dr. Klaudy pravice slovanskega naroda branita, in ponosni moramo biti tacega poslanca, ker, kolikor sem dozdaj govornikov slišal, se mu ni treba nobenega vstrašiti. V predzadnji klopi sedí gosp. Dežman, in v zadnji prav na voglu desne levice gosp. dr. žl. Wurcbach. — V sredi (centrum) se obrača občna pozornost na rusinske kmete, ki sedijo tù v hodnikovih srajcah brez rut za vratom; mezlanaste rudečo ožnorane suknje jim segajo do tal, čevlje imajo na kveder in vseh osem nosi dolge černomanjaste lase. Vidi se, da se neizrečeno dolgočasujejo, ker ne besedice nemškega ne umejo; njih opravilo je na staroverskega škofa Litvinoviča paziti, ki je njih poveljnik. Če on ustane, vseh osem ustane; če on obsedí, vseh osem obsedí; če on herkne, vseh osem herkne; samo če on govori, vseh osem molčí. Gosp. Litvinovič zmiraj z Nemci glasuje, in s tem menda dokazati hoče, da Rusin ni Poljak. — Okoli sedijo Tiroljci, nekteri Solnograščani in Goričana Černe in Gorjup. — Na desnici so pa zdaj po vsi Evropi glasoviti slovanski federalisti: Čehi in Poljaki. Kdor pervikrat na galerijo pride, precej vpraša: Kje je slavni Rieger, ki se je že leta 1848 in zdaj v saboto 11. t. m. oroslanu enak boril za pravice našega naroda? V tretji klopi srednje desnice sedí ljubljenec Čehov: velik mož v černi obleki. Svitli gosti, černi lasi obdajajo nekdaj gladko čelo, ki se je vsled tug in težav, ki jih je v ptujstvu za svoj narod prestal, že enmalo nagerbnilo; černa brada mu kinča obraz, in ogenj, ki šviga iz njegovih prelepih očí, ti precej oznanuje, da je geslo njegovo: „Narod i dom.“ Od narave obdarovan, kakor malokdo, govorí on čarovito: zdaj mu teče beseda mehka in mila enaka nježnim melodijam Bellinovim, zdaj, ko v sveto jezo pride, mu doní glas kakor grom topov; mislil bi človek, da Jupiter tonans Olimp podira. Pri njem ni nič narejenega, ni nobene fraze, vsak njegov slog naznanja nevgasljive navdušenje za svoj narod. Zato je pa v vsem njegovem govorjenju in djanju naravna elegancija in gracija; gotovo je on perva parlamentarna moč našega zbora, kar mu mora tudi njegov najhuji sovražnik poterditi. — Blizo njega sedí dr. Klaudy, advokat iz Jičina, tudi leta 1849 poslanec. Lep mož s polno sivo-rujavkasto brado in lesketečimi očmí. On je druga parlamentarna podpora Čehov, krasno govorí; r enmalo terdo izgovarja, kar pa ne žali ušes poslušavca. Posebno 11. t. m., ko se je na persi vdaril in s povzdignjenim glasom zagermel: „Ja, meine Herrrn, wirrr haben auch ein Vaterrrland!“ — Na pervih klopéh sedita znamenita gospoda: dr. Brauner (iz Českega) in dr. Pražak (iz Moravskega). Oba mirna, izverstna govornika. — Pozabiti ne smem grofa Klam-Martinica, ki kakor zapisovavec zraven predsednika sedí. Velik in lep mlad mož z „binokelnom“ na nosu in z belkasto, po cesarsko obrito brado, aristokrat od nog do glave. 11. dan t. m. je on na čelu federalistov boj začel; al vkljub vseh njegovih dobrih misel, ker je preveč enoglasno in nekako dolgočasno besedo motal, je brez upljiva govoril. Ne more se pa človek ž njim prav sprijazniti, ako se spominja, da je on utemeljitelj časnika „Vaterland-a“. — V saboto 11. t. m. je vès Dunaj radovedno pričakoval in uganjal, kam se bodo Poljaki vsedli, ker so še le ta dan v zbor prišli. Leta 1848 so sedeli na najbolj stranski levici in „Osterr. Zeitg.“ in „Presse“ ste se tolažile, da se ti modri možje ne bodo premotiti in v česke zanjke vjeti dali. Al ko se pod vodstvom slavnoznanega dr. Smolka krepke lepe postave Poljakov v narodni obleki v zbornici prikažejo, se vseh očí va-nje vprejo in nemška stranka debelo gleda, ko zraven Čehov najbolj stransko desnico posedejo. Že kakor predsednik deržavnega zbora leta 1848 znani dr. Smolka s sila dolgimi rujavimi berkami in zali grof Potocki sta prav za malarske študije ustvarjena. Poljaki so še dozdaj vedno molčali, s Čehi sedéli ali vstajali; v saboto 11. dan t. m. pa so strašno temno gledali. — Drugič kaj od obravnav v deržavnem zboru.

Val. Zarnik.

Iz doljnega Štajarskega 20. maja. V. D. — Danes vam pa že vem povedati kaj več od unidan omenjenega nasprotovanja (protesta) zoper slovensko peticijo. Slišal sem, da se je v okrajni Šostanjski, Marbeški in Slovenje-graški pošiljalo kmetom neko pismo, nekterim le bel papir za podpise okoli, naj prosijo gospoda Lohningerja, deržavnega poslanca, da naj on na Dunaji protestira zoper tisto peticijo, ki „hoče v šole in kancelije samo slovenski jezik vriniti“. Kmetom, če pride „Gemeindediener“ s službenim obrazom, se kmali kakošna reč „zatajča“, in če kakošen napol kmet napol škric pride zraven, je to toliko lože, ako se mu laž za resnico prodaja, — in gerda laž je, da peticija hoče samo slovensko v šolah in kancelijah; to vé vsak, kdor je peticijo bral. Ta laž je tisti „gesunde Verstand unserer Bevölkerung“, o kteri je korespondent v „Pressi“ v listu 139. toliko alelujo pél! Da bi cesarski vradniki pri takih zopercesarskih rovarijah roke vmes imeli, skor ni verjeti; da pa, kakor pravijo, gospod Lohninger si je sam to adreso nekterih pregovorjenih kmetov na se napeljal, to je lahko mogoče, ako mu je res naš materni jezik tak tern v peti, kakor gré glas od njega. Mi pa hočemo s tem le svetu poti razodeti, kako se našim kmetom „gesunde Verstand“ oktroira, narodova pravica pa zatira. Dokler bo naš domač človek tujec

na svojem domu, to je, da se mu bojo v domačih kancelijah dajale pisma v tujem jeziku v roke, bo revež res hrepenel po tistem, kar misli, da mu utegne kaj pomagati v teh nadlogah; dajte mu pa, kar mu cesarjeva beseda zagotovlja, pisma v njegovem maternem jeziku, bote vidili, kako bo vesel, da sam ali njegov otrok bere in razume, kar se mu iz kancelije ali v kancelii piše! Tako za neumnega vendar ne smete našega kmeta imeti, da bi svojega dobička ne zapopadel!

Iz Doba. — V četertek opoldne je pokončal strašen oginj 7 kmetom in 2 kajžarjema vse njih pohištva, pôde in kozolce, žito v hramih in drevje okoli hiš; tak hud požar je bil, da je celó travo deleč krog in krog posmodil. Le en gospodar je zavarovan. Ogenj je vstal v neki hiši, kjer so si soldatje kosilo kuhali in preveč derv naložili. Ko je ognjeni petelin skozi dimnik švignil na slamnato presuho streho, se je v hipu unela in veter je raznesel plamen okoli in okoli. Nesreča zadene pogorelce, kterim je vse pogorelo, toliko huje, ker ta stran, kteri je železnica vzela vès nekdanji zaslužek od vožnje, že tako težko izhaja. Dobrotniki! pomagajte revežem z lesom, živežem, dnarjem in kakorkoli morete; mili Bog vam bo na drugi strani povernil! V sl. našo gospósko pa zaupamo, da bo prosila na dotičnem mestu, da se nam težka vkvartirenga preloží, ker ogenj ni samo nesreča pogorelcom, temuč celi okolici, ki ne more drugač, da bi ne dala nesrečnim svojim sosedom kar more.

Iz Ljubljane. *(Nekaj o naši realni šoli).* Dunajski, kakor smo že večkrat rekli, tudi Slovanom pravični časnik „Wanderer“ ponavlja v svojem 117. listu to, kar je izverstni časnik za avstrijanske realne šole „Zeitschrift für die österr. Realschulen“ unidan rekel, ko je 8. letopis ljubljanske realne šole pretresal. Vredne so te besede, da si jih globoko v serce vtisnemo! Tako-le se glasijo: „Zadnji čas je, da deželni zbori se ozrejo na ljudske, realne in gimnazijske šole, in da so jim tudi pripomočni. Potreba ta se očitno vidi iz letopisa o „najvišji“ tehnični učilnici krajnski, to je, o naši „nižji“ realki. Na 13. strani tega letopisa stojí zapisano, da učenci, ki hočejo iz normalnih šol prestopiti v realko, „se morajo vsi od pervega do zadnjega preskušnji podvreči, ali so dosti podučeni za realko ali ne, in posebno „besonders“ se terja od njih, da dobro in natanko znajo oblikoslovje „Formenlehre“ nemškega jezika“. Realna šola je namenjena povzdigniti vednosti v obertnijstvu, kmetijstvu in omiko ljudstva sploh, — tedaj ni samo le potrebna za take fante, ki „posebno dobro in natanko oblikoslovje nemškega jezika umejo“, ampak v slovenski deželi bi tudi domači otroci, kteri se v svojem 10. in 11. letu še niso „posebno dobro in natanko“ naučili tujega jezika, mógli šole najti, v kterih se v maternem jeziku učijo potrebnih vednost. Mi nismo zoper to, da je tudi nemška realka na Krajnskem, marveč mislimo, naj se jih napravi kolikor hoče, ako je le dnarja dosti za to; al to pravimo, da se krajnski deželi godí v nebo vpijoča krivica, dokler nima nobene realne šole, v kteri bi se domači otroci v domačem jeziku učili tistih naukov, ki so za realko predpisani, in bi jim, kakor pravimo, ne bilo treba, po ovinkih poduka iskati namesto na ravnem potu.“

Tako piše „Zeitschrift für die österr. Realsch.“

Iz Ljubljane. *** Odkar nam je deželna vlada spet v Ljubljano povernjena, mnogo se govorí, da tudi svojega šolskega svetovavca gimnazije nazaj dobimo. Naravno je, da se to službeno mesto popolniti mora, ako hočemo, da bo deželna naša vlada popolna, ter se dá samopravlje vsake avstrijanske narodnosti uresničiti. Iz tega ozira želimo, da bi se glasi, ki smo jih čuli o tej zadevi, poterdili. Al pri tej priliki ne moremo zamolčati, da kakor je važno za naše gimnazije, da svojega šolskega svetovavca dobimo, še važneje, rekel bi, životno vprašanje za naš narodni razvitek je, kdo da bode ta naš šolski svetovavec? Vzrokov te važnosti ni treba na dolgo naštevati; znani so vsakemu. Odkar je ravnopravnost vseh avstrijanskih narodov izrečena; odkar smo ne samo brali v diplomu od 20. oktobra 1860 in v patentu od 26. februarja t. l., da se na čelo ravnopravnosti vseh narodov in jezikov ustanovljuje za temeljno deržavno pravo, ampak smo te iste besede nedavno tudi z visokega prestola iz živih ust presvetlega vladarja našega začuli; odkar je tedaj naša pravica, da našemu jeziku gré tista čast in skerb, kakor jo vživajo jeziki drugih avstrijanskih narodov jasno ko beli dan po sami vladi poterjena: vsaki vidi, da je pri nas zdaj nastopil čas, da zadobljene pravice s čim pred v djansko življenje vpeljemo. Hvala Bogu, da smo se doborili enkrat do tega, da nam ni treba več mučiti se in dokazovati, da nam gredó enake pravice, kakor Nemcom, Talijanom itd.; hvala, da smo enkrat prestopili iz golih teorij na polje praktičnega življenja; največa hvala, da nas je na to polje postavila vlada sama, tako, da ko zdaj odkazani nam po vladi prostor za narodni napredek zaposedamo, nismo več, kakor so nas pred keršćevali, deržavni neprijatelji, nevarni rovarji itd., ampak se je list obernil tako, da so zdaj ravno oni, ki izpeljavo naših narodnih pravic overajo, protivniki ne samo nam, ampak tudi vladi in Avstrii; ker s tem, da med vlado in narodi nemir in nezaupanje sejejo, bivajo vladi ne manj nevarni, ko najhuji prekucneži. Zato mi tudi živo svetujemo, da naj se odsedaj vsi oni, ki zoper našo narodno ravnopravnost ravnajo, javno po časnikih razglašajo, da bote vlada in narod poznala, kteri ljudje so jima zdaj protivni in nevarni. Pozivamo vse domorodce, da naj pazijo, ter vsako tako napačnost brez obzira oznanijo. — Poleg rečenega jasno je, da šolski naš svetovavec mora samo tak mož biti, ki je, izun znanstvene sposobnosti, ktero imeti mora, za slovensko našo narodnost goreč, ki ima terden značaj in resnobno voljo v smislu zakona in naših pravic ravnati, zakaj pot, ki ga bo izpeljevaje ravnopravnost slovenstva hodil, z mnogimi je še zaprekami napolnjena; še je pri nas, žali Bog, mnogo ljudi, ki so gluhi in slepi za vse vladne razpise in oglase, kadar jim niso po volji. Naš šolski svetovavec mora tedaj biti stanoviten in neustrašljiv v brambi naših narodnih pravic; in ni dosti, da ni ravno protivnik; tudi s kakim mlačnjakom in omahljivcom nam ni pomagano. Proti poklicu vsacega tacega človeka bi morali glasno svoj protest povzdigniti. Neka govorica je šla te dni po Ljubljani, da se za to službo bivši svetovavec za hervaško-slavonske gimnazije, gospod dr. Jarc poteguje. Mi visokočastitega gospoda dohtarja nočemo razžaliti; tudi mu ne mislimo ne besedice spoočitati; vendar pri tako važnem vpražanju gledé naših šol in cele naše narodne bodočnosti ne moremo zamolčati, da so se Hervatje proti njemu hudo tožili, da je bil velik neprijatelj njihove narodnosti in preveč voljen pomočnik pri ponemčevanji njihovih šol, kakor se že dalj časa po javnih listih piše, in kakor nam ojstri govori nedavno v hervaško-slavonskem zboru svedočijo. — Ako je vse to res, kar se proti visokočastitemu gospodu doktorju govorí, kar mi želimo, da ne bi res bilo, to pač on naš šolski svetovavec biti ne more, zato visoko vlado iskreno prosimo, naj, predno ga imenuje, skerbno in natanko izpraša vse te okolnosti, pa ako tožbe niso brez temelja, naj ne postavlja ne njega, pa tudi druzega ne, kterega ni resna volja šolsko kermilo deržati v duhu ravnopravnosti in cesarskega ukaza od 8. avgusta 1859, kterega je nekdanja v nebo vpijoča ministerska nezvestnost pod klop vergla, da nam ni bilo ne sledú ne tirú o njem. Da bi najbolje bilo, ako bi se za vse slovenske gimnazije samo en šolsk svetovavec postavil, tega, mislimo, ni treba dokazovati; jasno je; zatoraj živo želimo, da bi visoko ministerstvo tudi to okoljnost pri postavljanji našega šolskega svetovavstva posebno uvažilo.

V Ljubljane 25. maja. † Iz Kamnegorice smo zvedili žalostno novico, da so 23. dan t. m. gosp. Dr. To-

manova mati Helena po dolgi bolezni v 76. letu svoje starosti umerli. Razun gosp. dr. Tomana, kteremu je bila previdnost božja v tem mila, da je pridši iz deržavnega zbora dunajskega saj še enkrat pred smertjo vidil svojo ljubljeno mater, še 6 otrok žaluje na grobu njenem. „Novice“ pa, ktere so ranjko kot pravo slovensko mater visoko spoštovale, ji postavijo s to nadgrobnico preserčen spominček. Naj ji bode zemljica lahka!

Iz Ljubljane. Ko se je v saboto zvedilo, da je Njih Veličanstvo gosp. Miha Ambroža za mestnega župana poterditi blagovolilo, so sklenili mestjani mu na čast obhajati slovesno večernico. Ob 9. uri zvečer se dvigne cel gojzd gorečih smolnih bakelj, ki jih je neslo 150 mestjanov, od mestne hiše čez špitalski most na dunajske ulice pred njegovo stanovanje v Medjatovi hiši; vojaška muzika jih spremlja in velika množica ljudstva, ki ga je sčasoma toliko privrelo na to mesto, da je bila gnječa silna. Vojaški muziki pred hišo se je pridružil zbor pevcov filharmoničnega družtva ki je pel dve slovenski in dve nemški pesmi. Ali niso pevci dobro peli ali niso bile pesmi dobre izvoljene, nismo mogli pozvediti od dalječ; to pa je gotovo, da je petje brez uspeha bilo doli.*) Morebiti je bila vsa pozornost oberjena le na okno po bengaličnem ognju razsvitljene hiše, kjer je stal novi gosp. župan in v tem, ko je muzika potihnila, z višine govoriti začel se zahvaljoč za čast, ki so mu jo mestjani skazali. Ko je kratek govor dokončal v nemškem jeziku, po kterem se množica ni celo nič ganila, je besedo poprijel v slovenskem jeziku. Al komaj je izgovoril perve besede, je zagermelo doli s tisučernimi glasovi „živio“, „slava“, da človek bi ne bil germečega Boga slišal in je govornik mogel prenehati. Glasil se pa govor blizo takole: „Mili glasi slovenskega jezika (pesem) so ganili moje nadepolno serce neizrečeno. Glas maternega jezika unema pravo ljubezen do domovine (Slava! Slava!), znanstvo ptujih jezikov nam ogladuje pot do prijaznosti s ptujimi narodi. Približal se je sopet čas, da se zbujajo narodi in da hrepené po samostalnosti, kakor je že to bilo pred 13 leti, (Živio, Slava!) al velik razloček je med tema dobama. Pred 13 leti smo kakor iz spanja zbujeni in še vsi omamljeni zagledali zarjo svobode — al zbežala je ona spred naših oči tako hitro, da je nismo mogli natanko spoznati. Dosedanje potertje in mnoge težave trinajstih let so nam zvedrile glavé, tako, da dobro vemo, pri čim da smo (Slava! Slava! Slava!) Živo želimo samostalnost na ustavni podlagi, in ker je to želja vseh narodov, zato se moramo vsi zediniti v tem namenu, ako ga hočemo doseči. Dosegli ga bomo na postavni poti, na poti pravice in ponovljenih obljub, na poti mirú in sprave, ne pa po silovitih prekucijah, ktere smert in poguba naključvajo. Spomnimo se, koliko jih je že zavoljo svobode smert storilo, — širok je grob, v kterem počivajo! Podajo naj si na tem preširokem grobu vse ljudstva roke v spomin bratovske edinosti; naj černa zemlja, ktera te trupla pokriva, pokrije tudi staro sovraštvo, staro jezo, stare razpertije narodov, in postane naj vsa prelita kri seme za pomlajeno svobodo! (Silni krik: „Slava, slava!) Vse te želje se bodo nam spolnile, ako se bomo možato vedli na podlagah od presvitliga cesarja nam zagotovljenih. On je poroštvo novih obljub. Častimo ga danes v svojem domačem veselji, da mu živega serca trikrat zakličemo: „Živio“! (Pri teh besedah zadoní od vseh strani gromoviti Živio!) — Pripustite mi zastran drage domovine še eno besedico povedati. Kakor celemu cesarstvu tako tudi naši ljubi domovini se zarja srečnejše prihodnosti bliší. Perva želja naša je po potrebni samostojnosti in upati smemo, da se bo izpeljala, ker smo vender enkrat tako srečni, da imamo domačega rojaka žl. gosp. dr. Ulepiča za cesarskega deželnega namestnika in da imamo domačega rojaka gosp. barona Codelli-a za deželnega glavarja. Vladanje naše drage domovine je domačim sinovom zdaj izročeno, in očitno je, da nismo več ptujci v svoji domači deželi.“ (Gromoviti „Živio“ se razlegajo brez konca in kraja). — Pozdravši tako novega svojega župana se je brezštevilna množica ljudstva, peljana v podnevnem svitu stoternih bakelj, in spremljena od vojaške muzike, podala po velikem ovinku skozi mesto, namreč memo pošte in kazine skozi gosposke in nemške ulice, čez most pri St. Jakobu in po starem tergu do mestne hiše nazaj, kjer so bili ostanjki bakelj na germado verženi, da so zgoreli do kraja. Celo pot pa, kodar je množica šla, se je že oddeleč slišal vriš in hrup, da je marsikdo s Prešernovimi „Licova strelci“ prašal: „Kaj tamkej od dalječ se v svitu bliši? Sem doli se v verstah tamnih derví?“ Ko pa je šum bližeje in bližeje prišel, slišal se ni noben drug glas kakor samo „živio-“ in „slava“-klici, ki, posvečovani novemu županu in medpotoma zdaj temu zdaj unemu spoštovanemu rojaku, so napolnovali jasno nebo in danes kakor še nikoli popred pričali na desno in levo, da Ljubljana stoji na zemlji slovenski in koliko je slovenskih „ultrasov“ tukaj! Morebiti, da je pri taki živahnosti se tù in tam kaka majhna porednost zgodila z otrinkom kakošne baklje; cela svečanost se je vender doveršila v lepem redu, — našemu novemu gosp. županu pa je bila živa priča pri vprašanji: ali je res Ljubljana zastopana bila v nekdanjih dnevih v „redutu“ in na „rotovžu“, ali kje drugej, in kam da duh ljubljanskega mesta kaže?

Včeraj (torek) ob 11. uri je gospod Ambrož, kot novozvoljeni župan vpričo mestnega odbora in velike množice druzih Ljubljančanov prisegal v zbornici mestni. Prečastiti deželni predstojnik gospod dr. Karol Ulepič žlahni Krainfels je bral najpoprej ministersko pismo, po kterem so 16. dan t. m. Njih Veličanstvo gosp. Mih. Ambroža za mestnega župana poterdili, in ko je deželni svetovavec gospod Roth odbral predpis županove prisege, je gosp. Ambrož, pred obličjem cesarjeve podobe prisežne besede po gospod deželnem predstojniku ponavljaje, prisego doveršil. Potem je novi župan besedo poprijel in v nemškem jeziku se zahvalil deželnemu gosp. predstojniku za danes mu skazano čast in veselje nad tem razodel, da ravno on je, ki je milostljivi sklep Njih Veličanstva mu naznanil, kakor je on bil, ki je odperl dvorano pervemu deželnemu zboru krajnskemu na novi ustavni podlagi, on, ki je bil vodnik, da je bila tista prevažna leta 1848 sklenjena postava izpeljana, ki je rešila kmeta desetine in tlake. Pod njegovim krilom in s pripomočjo izverstnega mestnega odbora in njegovega starešina dr. Čuber-ja mu bo toliko lože vodniku biti nove svobodne županije, ker bo vprihodnjič vse ravnanje očitno in se bo za duševne in telesne potrebe skerbeti môglo na vstavni poti. — Za tem je začel govoriti slovensko in s krepko in gladko besedo izpeljal je lepo priliko tako-le: „Ker sem ravno omenil dušnih potreb, me sili moje serce, še nekaj zastran njih povedati. Naša mati domovina ima enega sinčeka, kteri zdaj ljudem veliko opraviti daje v besedah in v spisih po časnikih. Ta sinček ima veliko domoljubnih prijatlov, kteri se za-nj na vso moč potegujejo in zagovarjajo njegovo sposobnost in pravico v javnem življenji. Drugi nasproti pa pravijo od njega, da je še preneumen, da naj se le po hribih klati, pri pastirjih pohajkova in po kmetih poteguje, v mestih le po kuhinjah stikuje in po ulicah štorkljá, — pravijo, da je neokoren, zraven pa preširn, in da drugih tovaršev razun svojih zraven sebe ne terpí! Ta mili sinček je naš materni jezik, kterega mi Kranjci na Kranjskem govorimo in kterega slovnikarji slovenski jezik imenujejo. Predragi rojaki! mi obhajamo danes ustanovljenje svobodne županije — osvobodímo tudi tega sinka od vsega krivega natolcevanja. Zato ga Vam jez pripeljem v našo krasno okinčano sobo in Vam ga izročim v pregled. Preglejmo ga od vseh straní, ali je vse res, kar se kremljá o njem. Položimo roko na serce, bo-

*) Dobili smo iz častitih rok neke opazke o tem, ki si jih prihranimo za drug čas, ko bomo več govorili o potrebah muzikalnih. Vred.

dimo pravični in vidili bomo, da je ta sinček prav brihten in zal fantè in da bo dopadil še marsikteri ljubeznjivi gospé. Če je pa temu tako, se nam ni potreba sinčeka (jezika) sramovati, tudi ga ni treba siliti nobenemu, ker potreba ljudstva, lika njegova mu bote napravile prostor tudi med gospôdo, in dobil bo svoj sedež povsod, ker, spodobno se ravnaje, bo tudi druge omikane tovarše spoštoval. Treba ne bo po drugih mestih za-nj beračiti, da bi se vsedil v naročje svoje ljube matere. Dobri oče, ki je svojega čeravno drugač zgubljenega sina zagledal, ni hodil soseda barat, ali ga smé na serce svoje pritisniti. Tudi mi ne bomo prašali: ali smé sin domovine domá stanovati. Naj bi te kratke besede napravile mir in potolažile nasprotje, ki naši svobodi ni dostojno!" — Ko je gospod župan skončal ta govor, so zadoneli „živio-klici" po sobi, in slovesnost je bila končana. Muzika je igrala cesarsko pesem in prečastiti gosp. deželni poglavar so se poslovili. Potem je prejšni začasni mestni predstojnik gosp. Guttman predstavil novemu gosp. županu magistratne gospode uradnike. — Mi pa želimo, da bi častiti novi gospod župan, kterega inštalacija je bila prav v národnem duhu, s krepko roko in terdnega značaja vodil ladjico nove županije, ktere opravilstvo dobro pozná in ktera od njega veliko pričakuje!

Novičar iz domačih in ptujih dežel.

Iz Dunaja. V pondeljek se je začel spet deržavni zbor v zbornici poslancov. Zborniki gospôske zbornice se bojo snidili še le 3. dan prihodnjega mesca.

— Osnovo za novo prenaredbo žandarjev izdeluje žandarski inšpektor gosp. fml. Steininger. Sliši se, da po tej novi osnovi se bode veliko stroškov prihranilo; začela se bo ta nova prenaredba še le potem, ko bojo občine (soseske) po novi županijski postavi vredjene.

— Nova postava za šolstvo po „Ost und West" še ni tako deleč dognana, da bi jo ministerstvo že kmali dalo deržavnemu zboru v pretres, kakor so nekteri dunajski časniki unidan rekli.

— Nekteri dunajski časniki pišejo, da se govorí o odstopu gosp. ministra Schmerlinga in da baron Hübner bode stopil na mesto grofa Rechberga. Tudi to se govorí, da bojo Magjari odstopili od terjatve svojega lastnega vojnega ministerstva in da hočejo koncesije dovoliti o financnih zadevah; zato pa bojo dobili svoje odgovorno ministerstvo in da jim bode dovoljen ustavodavni odbor, ki se ima posvetovati o deržavnopravnih razmerah z ostalimi deželami avstrijanskega cesarstva. Ti časniki hočejo še več vediti, namreč, da Vay bo predsednik ministerstva (ogerskega), Majlath minister notranjih oprav, Eötvös minister nauka, Klauzál minister narodnega gospodarstva. — Berž ko ne so to same govorice.

— General Benedek pride za dva poletna mesca v Brühl poleg Dunaja na deželo; stanovanje njegovo je že najeto.

Hervaško. Iz Zagreba. Naše deželne zadeve še zmiraj niso nič bolj jasne, kako bo z Dalmacijo, Reko itd. — V zboru 22. t. m. je deželni zbor sklenil Njih Veličanstvo prositi za pomilostenje zavolj političnih pregreškov zapertega Dalmatinca Vragolova in nekterih druzih; al dobil je odgovor, da so premnozih krivd obdolženi in da se ne morejo naravnost izpustiti. — Volitve poslancov v vojaški Granici bojo kmali dognane; po dopisu v „Ost u. West" se je bati, da so bile preveč po komandi vojaški.

— Po dopisu dvornega dikasterija od 7. t. m. se morajo gimnazije v prihodnjem šolskem letu čisto na novo osnovati. Kjer je šolska mladina čisto slovanska, se bojo vsi nauki učili v hervaškem jeziku; nemški jezik se bo kot predpisani nauk učil po 2 uri na teden v nižjih in višjih razredih; učiteljem, ki niso Hervatje, se ne bo slovó dalo, ako so v hervaškem jeziku terdni; ki ga pa ne znajo, bojo svoje mesta odstopili domačim, ki zdaj v druzih deželah za učitelje služijo; konečno naj deželni zbor vzame v svoje roke organizacijo gimnazij.

Česko. Iz Prage 25. maja se piše v „Ost u. West", da se kakor leta 1848 ponavljajo pogostoma tudi v mestih in po deželi mačje godbe in drugi še huji napadi zlasti zoper jude, zoper ktere se ne le vzdiguje samo derhal, temuč jo šuntajo tudi nekteri mestjani. Naj je kriv takih šundrov kdor si bodi, silno treba je, da mestne županije stopijo taki razujzdanosti na péte in da berž izzačetka odvernejo vsako poskušnjo očitnega nepokoja ali celo napada na tuje blago; razsajanje po ulicah je napačno na vsako stran.

Ogersko. V deželnem zboru še zmirej stopa govornik za govornikom na oder; vsak razglaša ostre pritožbe zoper dunajsko vlado v preteklih 12 letih. Vidi se vendar iz vsega, da bodo Deakovi predlogi obveljali. Kdaj bo zbor to reč sklenil, še ni znano. Govorí se, da je vlada na Dunaji sklenila, ako bo Deakova adresa od deželnega zbora peštanskega poterjena, zboru naročiti, naj izbere odbor, ki bo mogel na Dunaj iti in se tu dogovoriti o osnovi pogodbe, ktero hoče vlada predložiti in ktera je po ministerskem sklepu že ustanovljena. To bojo za celo cesarstvo važni dnevi! Ogerski dvorni kancelar baron Vay je prišel 29. t. m. v Pešt; zakaj? se ne vé. — Zaostale davke so začeli cesarski vradniki po več krajih z silo izterjevati.

Laško. Kakor si sardinska vlada še ne upa, seči po beneški deželi, tako puša zdaj tudi papeževe dežele še zmiraj pri miru. Cesar Napoleon, pravijo, bo že perve dni prihodnjega mesca oklical, da priznava „kraljestvo italijansko;" al zavoljo papeževih dežel ni sardinski vladi po volji, kar ji cesar zdaj ponuja, namreč, naj papež obderží kar zdaj še ima, sicer pa naj bojo papeževi podložniki deléžni vseh pravíc, ki jih vživajo drugi pod Viktor Emanuelovo krono zedinjeni Italijani.

☞ Današnjemu listu je priložena 15. pôla „Povestnice".

Listnica vredništva. Častitemu gospodu dopisniku iz Makol: Vašo krepko zagovarjanje homeopatije zoper protigovor g. dr. Podliščekovega bi radi v „Novice" vzeli, „ut audiatur et altera pars"; al gotovo je, da bi potem zbudili sila veliko zagovornikov alopatije, vsled tega pa spet zagovornikov homeopatije, da bi ne bilo hude vojske brez konca in kraja, kteri se radi ognemo zato, ker bi nazadnje vendar — nič ne opravili, kakor o tem še tudi zdravniki sami niso opravili nič. Vi, častiti gospod, samí pravite: „vsakemu svoje", tedaj gré pravda o zdravilskih rečnh le samim zdravnikom, sicer bi bilo tolikšno in tako težavno dolgoletno učenje zdravilstva celó nepotrebno. Gospod pisatelj onega sostavka je zares dohtar zdravilstva; izgovoril je memogredé tudi svoje mnenje o homeopatiki; s tem pa nobenemu ni branil homeopatu biti kakor mu je drago, in še manj je kterega osebno razžalil. — Neznanemu gosp. dopis iz Ljublj: Dopis „Novicam" smo brevi manu izročili čast. vredništvu „Tovarš učit.", ktero rado vstreže temeljitim željam. — Gospod V. Z. v B: Hvala za poslano in pardon za malenkost vredniškega čertnika.

Žitna cena

v Kranji 27. maja 1861.

Vagán pšenice domače 7 fl. 35. — banaške 7 fl. 20. — reži 5 fl. 20. — ječmena — fl. —. — ovsa 2 fl. 80. — proso 4 fl. —. — ajde 4 fl. —. — koruze 4 fl. 10. — soršice — —

Kursi na Dunaji 28. maja.

5% metaliki 69 fl. 10 kr.	Ažijo srebra 38 fl. 25 kr.
Narodno posojilo 80 fl. — kr.	Cekini 6 fl. 60 kr.

Odgovorni vrednik: Dr. Janez Bleiweis. — Natiskar in založnik: Jožef Blaznik.